

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

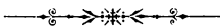
Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. II. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1889—90.

Brødrene Palladius's Fader.

Ved Vilhelm Bang.

Næppe nogen By her i Landet har i det sextende og syttende Aarhundrede frembragt saa mange lærde og berømte Mænd som Ribe; om de flestes Herkomst og Familieforhold havees ganske god Underretning, hvorimod Kilderne flyde sparsommere med Hensyn til andres Afstamning, saaledes f. Ex. om Broderparret Peder Palladius og Niels Palladius, hvilke begge bleve Biskopper, den første i Sjælland, den sidste i Skaane, og især har jo Peder Palladius et stort og godt Navn i den danske Kirkes Historie.

Deres Fader hed Esbern Jensen og boede i Ribe, hvor han var Borger; en enkelt Forfatter¹⁾ siger, at han var Bonde i Egnen omkring Ribe; dette beroer dog vist paa en Misforstaaelse af en Ytring af P. Palladius i Forordet til hans »Ny evangelisk Rimstok«; men det kan nok være rimeligt, at han, saaledes som det endnu den Dag idag er saa almindeligt i Ribe, har forenet nogen Avlsbrug med sit Haandværk, hvilket dette nu end har været; thi ingen af det sextende Aarhundredes Forfattere taler, saa vidt mig bekjendt, med Sikkerhed derom; det er kun ganske i Forbigaaende, han omtales, saaledes naar Sønnen Peder kalder ham »en læg Mand, som aldrig havde lært et Bogstav«, men som dog »straffede mig haardelig med Ord, fordi jeg var en Pøbling og gik i Skole og kunde dog ikke opregne for ham alle Søndags-Evangeliene paa mine Fingre, som han kunde strax opregne for mig« osv.

Sædvanlig hedder det jo, at den gamle Esbern Jensen har været Skomager i Ribe, ja i Peder Edvardsen Friis's i 1759 udgivne Beskrivelse over Skjelskør Side 335 kan det

¹⁾ Pontoppidan: Annales III., S. 89.

endog stedfæstes saaledes: »Af Riber Skole udgik Dr. P. Palladius, en fattig Skomagerson i Ribe, boende i Graabrødregaden, og i sin Skolegang blev kaldet Peder Plad, som en af Sal. Dr. Terpagers¹⁾ Disciple, der for 40 Aar og derover gik paa hans Lektie, hørte af den sal. Mands Mund at fortælles.« Naar man har villet mene, at Esbern Jensen tillige havde Familienavnet Plade, og at Sønnernes egentlige Navne da altsaa skulde være Peder Plade og Niels Plade, da maa dette vist nok anses for en fuldstændig Fejltagelse; et saadant Familienavn kjendtes ikke i Ribe paa hin Tid; Navnet Plate og Platen forekommer i Diplomcr fra Slutningen af det femtende Aarhundrede, men det er en svensk Adelslægt, som Intet har at gøre med den fattige Ripenser Familie; en af dem kalder sig i sit Segl Clawes Plate, men i Brevet, hvortil Seglet hører, staaer Clawes Plade²⁾. Helt ukjendt har Navnet Plade ganske vist ikke været i det syttende og attende Aarhundrede, især var der i Norge en Del af det Navn, men derfra at slutte, at disse skulde være i Slægt med Brødrene Palladius, gaar dog ikke an. Navnet *Plad* var et Øgenavn, der skulde hentyde til, at Faderen egentlig ernærede sig som Lappeskomager (at plade Sko = lappe, forsaale, Vidensk. Selsk. Ordbog), altsaa lige som om nu Kammerater vilde kalde en Skoflikkers Søn *Peder Flik*³⁾. *Plad* er da gaaet over til at blive et Navn, hvormed Sønnen Peder kaldte sig, da han kom til Udlandet, hvor han 3. Septbr. 1531 indskreves blandt Studenterne i Wittenberg under Navnet *Petrus Esbernus Pladius*⁴⁾, hvilket sidste Navn som bekjendt af Melanchthon efter hans Sædvane blev forandret og gjort til *Palladius*, hvorved der dels skulde mindes om Visdomsgudinden Pallas Athene, dels indskærpes den unge Mand, at han i Fremtiden skulde være, hvad der ogsaa gik i Opfyldelse, et Skjold, et Palladium for den rensede Lære; at den yngre Broder Niels, der vist maa have været ikke saa faa Aar, maaske endog en halv Snes, yngre end Peder, 1534 ved sit Komme til Wittenberg, hvor Broderen Peder i flere Aar havde opholdt sig, lod sig indskrive under Navnet *Palladius*, der allerede havde en god Klang, er saa

¹⁾ Den bekjendte Peder Terpager, Præst i Vester-Vedsted og Lektor i Theologi i Ribe, født 1654, død 1738.

²⁾ Meddelt mig af Hr. Justitsraad, Overbibliothekar C. Bruun.

³⁾ P. Hansen: Ill. dansk Lit. Hist. I., 238.

⁴⁾ Ny kirkehist. Saml. I., 464.

rimeligt. Det sextende Aarhundredes Literatur kjender kun Navnet Palladius; det Navn give de sig selv paa deres Skrifter, med det Navn kaldes de i Kongebreve, det Navn bruges ogsaa i Andres Skrifter, f. Ex. Hans Thomissøns Psalmebog. Navnet Plade er først opkommet sent, hen i det attende Aarhundrede, som et Forsøg paa Danisering; og endnu paa Svend Grundtvigs Udgave af Visitatsbogen (1872) samt i mangfoldige andre Skrifter er Navnet Palladius fortrængt af Plade.

Ifølge en anden Tradition har Faderen til de to berømte Sønner ikke været Skomager, men Smed; saaledes skriver Fr. Barfod i de forskjellige Udgaver af sin Danmarkshistorie, og at afdøde Professor Fr. Hammerich ansaae det for en given Sag, mindes jeg tydeligt fra hans Forelæsninger over Kirkehistorien; saa vidt jeg husker, gjorde han opmærksom paa det besynderlige Træf, at saavel Hans Tavsens og Palladius som de svenske Reformatorer Olaus og Laurentius Petri samt den første lutherske Biskop paa Holum Olaf Hjaltesen († 1569), der virkede meget for Reformationens Gjennemførelse paa Island, alle være Smedesønner, ligesom Luthers Fader, der var Bjergmand, ogsaa havde at gøre med Metaller, som han skaffede frem af Jordens Skjød. Har det virkelig været Tilfældet, at den gamle Esbern Jensen har været Smed, kan Navnet »Plad« eller Plade ogsaa have været et Tilnavn, som henviste til den Gren af Smedehaandværket, der ligesom var hans Specialitet, nemlig at smedde Plader til Harnisker; en Harniskmager kaldtes i tidligere Tid en »Pladeslaaer«.

Naar denne gamle Esbern, de berømte Sønners lidet bekendte Fader, døde, vides ikke, lige saa lidt om han blev boende i Ribe til sin Død¹⁾. Men jeg kan ikke undlade, under Forudsætning af, at han virkelig har været Smed, at fremsætte den Gissning, at han er identisk med den Esbern Smed, der nævnes i »Samlinger til Fyns Historie og Topografi« I, Side 194. 238. 240 som Byfoged og Tolder i Assens 1525, 1530 og 1531, og som synes at have været højt anskrevet hos Kong Frederik den Første, der gav ham mange Tegn paa sin Bevaagenhed.

At Sønnen skildrer sin Fader som en ulærd Mand, der,

¹⁾ Jeg forbigaaer den aldeles uhistoriske Anekdote, som Pontopp. III, 91 og efter ham Zwerg i Sjællandske Cleresi 71—72 med Flere ere fremkomne med.

medens Sønnen endnu var en Dreng, »ikke havde lært et Bogstav«, træder ikke aldeles hindrende i Vejen for denne Antagelses Rigtighed; thi *dels* var det jo dog ikke overdrevne Fordringer, der i hine Dage stilledes saavel til Byfogders som til Tolderes boglige Færdigheder — i Kolderup-Rosenvinges Udvalg af Gamle danske Domme I, S. 200, lærer man at kjende en fynsk Herredsfoged, som 1552 ikke kunde skrive, og endnu 1620 vare i Sverrig Forholdene saaledes, at Gustav Adolf klagede over, at en Del Magistratspersoner i Byerne vare saa ukyndige, at de ikke engang kunde skrive deres Navn¹⁾; *dels* kan Esbern Jensen i sine ældre Aar, maaske især ved at se sine Sønner gaa godt frem ad den studerende Bane, selv have følt Trang til at indhente det Forsømte. Skjøndt Esbern (o: Asbjørn) er og altid har været et temmelig ualmindeligt Navn — af de omtrent 15,000 Præster, der nævnes i Wibergs Præstehistorie, har jeg kun fundet sex, der hed Esbern eller Espen —, saa vilde dog den Omstændighed, at der i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede i Ribe muligvis har været en Smed, der hed Esbern, og en Snes Aar senere i Assens en Byfoged ved Navn Esbern Smed, være en altfor løs Grundvold til derpaa at bygge en Hypothese om disse Mænds Identitet. Hvad der derimod efter min Mening i høj Grad kunde tale til Gunst derfor, er den Kjendsgjerning, at Peder Palladius har gaaet i Skole først i Ribe og senere i Assens; han skriver selv i sin »Visitatsbog«, hvorledes han under sin Skolegang i Assens lærte at tigge for godt Folks Døre: »Jeg gav en Pebling udi Assens Skole en dansk Hvid, for han skulde lære mig at gaa om By og tigge Almisse; men han var ikkun min Mester en Middags Stund; siden lærte jeg det selv, saa jeg turde (o: behøvede) ikke give Mere ud derfor.« Ganske vist var det jo ofte Tilfældet i de Dage, at Disciplene søgte snart en Latinskole, snart en anden; i Regelen har det naturligvis været fra de mindre Byers Skoler, at de have givet sig paa Vandring til de større, især i Stiftsbyerne, hvor en fyldigere Undervisning kunde ventes; at Ribe Skole netop i den Tid, Palladius søgte den, stod i saa stort Ry, at den talte 700 Disciple, vidner han selv; det vilde derfor have været et ganske mærkeligt Tilfælde, om Peder Palladius i sin

¹⁾ Nordisk Universitets Tidsskrift 1861, IV, 40.

Barndom havde forladt Ribe Skole for at drage til Skolen i Assens, med mindre ydre Omstændigheder næsten tvang dertil; en saadan Omstændighed kan det jo have været, at Faderen, der har siddet i smaa Kaar i Ribe, har bragt i Erfaring, at der i Assens var Trang til en Haandværker af hans Profession; Assens var vel den fynske By, med hvilken Ribe havde mest Samkvem, over Haderslev. Naar han da senere har slaaet sig op, baade i Velstand og i sine ny Medborgeres Omdømme, er der Intet til Hinder for, at de have valgt ham til deres Byfoged. Om det end i de Dage var det Sædvanlige og vel næsten maatte være en Nødvendighed, at Tolderne vare temmelig velstaaende Mænd, for at de saaledes kunde yde Garanti for Oppebørslerne, er det heller ikke utænkeligt, at Esbern Smed i den Aarrække, der var forløben, siden han forlod Ribe som den fattige Mand, hvis Søn ved Ankomsten til Assens maatte tigge Almisse, og indtil 1531, da han nævnes som Tolder, kan have haft Lykken saaledes med sig, at Tolderforretningerne uden altfor stor Risiko have kunnet betroes til ham. Peder Palladius var født 1503, og naar han taler om sit Barndomsminde, da Faderen straffede ham »i min Ungdom og hans Alderdom« — hvilket nok kan tages relativt »da jeg var Dreng og han var Mand« —, kan der fra den Begivenhed maaske nok være gaaet en Snes Aar, indtil Esbern 1531 naaede at blive Tolder. Er det virkelig den Ribe Smed Esbern Jensen, som 1525 var bleven Byfoged i Assens, da har han snart faaet den Glæde at se sin Søn Peder overtage Embedet som Rektor i Odense; maaske var han der allerede 1527, — og at Familien nu særlig følte sig knyttet til Fyn, viser sig af, at Niels Palladius blev Student fra Odense Skole —; i alt Fald var Peder Palladius Rektor i Odense 1530, det samme Aar, i hvilket Esbern Smed, Byfoged i Assens, med Arvinger, af Kongen fik »til evig Tid« et Hus i Assens, en Del af det inddragne Kirkegods, hvilken Gave kan være bleven ham ydet for at sætte ham i Stand til at kunne blive Tolder. Om det skulde være gennem Byfogden Esbern Smed, at Kong Frederik har lært Sønnen Peder at kjende, eller omvendt, kan ikke vides; det var jo dels ved private Folks Hjælp, dels ved kongelig Understøttelse, at Brødrene Palladius bleve satte i Stand til at opholde sig ved Tysklands Universiteter. Baade Kong Frederik og hans Søn nærede stor Interesse for de unge haabefulde Brødre.

Skjønndt det ovenfor Fremsatte, at Esbern Smed i Assens skulde være den samme Person som Esbern Jensen i Ribe, kun er en Gisning, har jeg dog ikke villet holde den tilbage, da det forekommer mig, der kan være Meget, som taler for den, og, saa vidt mig bekjendt, er den næppe tidligere bleven fremsat; muligvis kunde nu, da Opmærksomheden henledes derpaa, yderligere Forskninger gjøres, for at lidt Mere kunde findes, end hvad der hidtil er vidst om Brødrene Palladius's Fader. —

Jeg kan ikke lade være at benytte Lejligheden til at fremkomme med endnu en Gisning angaaende Palladius's Familieforhold. Det har altid vakt megen Forundring, at den Mand, der blev hans, først 1559 Medhjælper, og senere 1560 Efterfølger i Bispeembedet, Hans Albertsen, tidlig kom »i Skuddet«, uden nogensinde at have været udenlands, hvad i den Tid ellers plejede at have været Tilfældet med enhver, der kom til at naa højere op paa den gejstlige Stige. Han var født 1525, og var kun lidt over tyve Aar, da han blev Professor i Græsk, fra hvilket Embede han senere steg til de højere Professorater. Da hans latinske Navn var Johannes Albertius Hafniensis, er Kjøbenhavn formodentlig hans Fødested; hans Søn Albert Hansen, der døde 1593 som Biskop i Aarhus, kaldes almindelig Albert Hansen Helsingør, uagtet han vitterlig var født i Kjøbenhavn, men han kom tidlig til Helsingør som Rektor, og derfra kommer da Tilnavnet. Hvem Hans Albertsens Forældre have været, findes ikke angivet; men der var, ifølge Rørdams Universitets Historie II, 752, en tidligere ukjendt Søster til Palladius, Johanne, som var gift med *Albert Skrædder*, Borger i Helsingør. Det kunde slet ikke være helt usandsynligt, at Hans Albertsen var Søn af denne Albert Skrædder, der kan have boet først i Kjøbenhavn, hvor Sønnen blev født, derpaa i Helsingør; at Hans Albertsen saa hurtigt gjorde Karriere, vilde jo da ikke være saa helt mærkværdigt, naar han i Ordets egentligste Forstand »havde Bispen til Morbroder«. At Hans Albertsens Søn, den oven omtalte Albert Hansen, i en ung Alder blev knyttet til Helsingør, kunde ogsaa tyde paa Familieforbindelser dær.
